

Militair adviseur in Congo

Zowel de VN als de EU is actief in Afrika. Soms is er sprake van een nationale missie. Zo werd er in 2005 een Nederlands project gerealiseerd: Buitenlandse Zaken, Ontwikkelingssamenwerking en Defensie sloegen de handen ineen om een nieuw Congolees leger te helpen opbouwen. Het Zuid-Afrikaanse leger voerde de werkzaamheden ter plaatse uit. De auteur zag – als militair adviseur – toe op de besteding van de middelen en de coördinatie. Centraal staan zijn ervaringen met de Democratische Republiek Congo, met het Congolese leger en met internationale samenwerking.

*J.R. Mulder – brigade-generaal der cavalerie**

Het Afrikaanse continent staat al enige tijd in de belangstelling, niet alleen in politiek opzicht maar ook steeds meer in militaire zin. Alhoewel tot nu toe in bescheiden aantallen, zijn Nederlandse militairen in Afrika actief, variërend van Sudan tot Burundi, en ook in de Democratische Republiek Congo (kortweg: Congo).

Veelal geschiedt die militaire inzet in VN- of EU-verband, maar soms vindt ook een puur nationale missie plaats. Deze bijdrage gaat in op zo'n nationale missie, van twee jaar geleden. Allereerst komt de belangstelling van Nederland voor Congo aan de orde, daarna het land zelf en zijn geschiedenis. Vervolgens beschrijf ik enige ervaringen die zijn opgedaan en sluit af met een paar conclusies.

Nederland en Congo

Nederland is één van de grotere donoren met ontwikkelingshulp voor Congo. Maar al snel ontstond het besef dat het weinig zin heeft te investeren in ziekenhuizen en scholen als die de dag erna worden platgebrand door rondtrekkende bendes. Opbouwactiviteiten moeten plaatsvinden in een veilige omgeving.

Dit inzicht was eerder onderkend in de nota *Sterke mensen, Zwakke staten* (uit 2002)¹, die ingaan op het Nederlandse beleid ten aanzien van Afrika, ten zuiden van de Sahara, in meerjarig perspectief. Deze nota, een beleidswijziging, onderkent het toenemende belang van het bevorderen van vrede, veiligheid en stabiliteit en stelt dat er nieuwe vormen van samenwerking vereist zijn, waaronder militaire samenwerking.

De nota leidde tot de oprichting van het Stabiliteitsfonds, dat is gericht op het snijpunt van veiligheid en ontwikkelingssamenwerking, waar politieke, militaire, humanitaire en ontwikkelingsinterventies in elkaar overlopen.

In 2005 besloot het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking om met vijf miljoen euro de levensomstandigheden van militairen in Congo te verbeteren. Dit diende een positieve stimulans te geven aan een stagnerend proces waarmee het nieuwe Congolese leger werd opgebouwd (waarover later meer).

Dit project is uitgevoerd als een samenwerking tussen Buitenlandse Zaken, Ontwikkelingssamenwerking en Defensie en betaald uit het Stabiliteitsfonds. Het Zuid-Afrikaanse leger voerde de werkzaamheden ter plaatse uit waarbij een Nederlandse brigadegeneraal toezag

* De auteur was van 1 september 2005 tot 1 maart 2006 militair adviseur *Security Sector Reform* in de Democratische Republiek Congo.

¹ Aangeboden aan de Tweede Kamer op 3 oktober 2003.

FOTO K. VANDERSCHOOT

DR Congo is net zo groot als West-Europa, heeft weinig infrastructuur en een gewelddadige geschiedenis. Jonge moeder in een kamp voor ontheemden, nabij Rutshura

op de juiste besteding van het geld en op de coördinatie met de Congolese Generale Staf.

Het land Congo

Congo is een exotisch land in sub-Sahara Afrika, gelegen op de evenaar. Het is net zo groot als West-Europa, met een tropisch klimaat, veel kostbare grondstoffen, weinig infrastructuur en een gewelddadige geschiedenis.

Congo is groot: van de hoofdstad Kinshasa, in het westen, naar de stad Goma, aan de grens met Rwanda, is circa 1500 kilometer. Het wegennet in het land is in zeer slechte staat, wat vooral komt door jaren van verwaarlozing. Verplaatsen over de weg van Kinshasa naar Goma is praktisch onmogelijk, vooral in het regenseizoen. De Congo-rivier is bevaarbaar, van Kinshasa naar Kisangani, bijna 1000 kilometer. Om die route met de boot af te leggen kost ongeveer tien dagen (althans, officieel). Dé manier van verplaatsen is door de lucht. Vliegtuigen in Congo zijn echter notoir onbetrouwbaar: in 2005 verongelukte er gemiddeld één per maand.

Kinshasa was ooit een keurige koloniale stad, maar is inmiddels in chaos en armoede vervallen. De wijk Gombe, langs de Congo-rivier, is nog redelijk intact omdat daar veel overheidsgebouwen en ambassades zijn gelegen. Daarbuiten is het één grote, onbeschrijflijke vuilnisbelt, waar zo'n acht miljoen mensen trachten te overleven.

Het straatbeeld is erg Afrikaans: heel veel mensen op straat, stalletjes waar van alles wordt verhandeld, vuil, stoffig. Het lawaai en de indringende geur blijven je heel lang bij.

Oost-Congo is heel anders dan Kinshasa: Goma ligt niet alleen aan het mooie Kivu-meer, ook aan de voet van een werkende vulkaan. Overal in Goma zie je de nasleep van de vulkaanuitbarsting uit 2003, die delen van de stad bedekte en ook een deel van de landingsbaan van het vliegveld, waardoor grote toestellen er niet meer kunnen landen. De bevolking leeft hier in net zo grote armoede als in de rest van Congo.

Geschiedenis

Tot 1960 was het land een Belgische kolonie.² Na de onafhankelijkheid werd het land, onder de naam Zaïre, drie decennia geregeerd door Mobutu. Deze maakte handig gebruik van het kat- en muisspel dat de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie speelden, ook op het Afrikaanse continent, in het kader van de Koude Oorlog. Mobutu was jarenlang een gewaardeerde bondgenoot van de VS.

Toen die 'oorlog' rond 1990 ten einde liep, begon ook het einde van het Mobutu-bewind. In Congo brak in 1994 een periode van onlusten en burgeroorlog aan, mede als gevolg van de gewelddadige problemen in het buurland Rwanda en de vluchtelingenstromen die daarop volgden. Dit luidde uiteindelijk het einde van Mobutu in.

In 1997 trokken de troepen van Kabila Sr. de stad Kinshasa binnen. Met hem als president duurde de burgeroorlog echter onverminderd voort en verergerde zelfs in 1998, toen buurlanden Oeganda en Rwanda zich erin mengden.

² Zie bijvoorbeeld *The State of Africa, a history of fifty years of independence*, door Martin Meredith, Groot-Brittannië 2005, ISBN 07 4323 222 4.

Kabila Sr. werd in 2001 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Joseph.

Onder buitenlandse druk kwam eind 2002 in Sun City (Zuid-Afrika) een vredesverdrag tot stand waarbij diverse rebellengroeperingen toetraden tot een overgangsregering. Met wat vertraging en onder sterke buitenlandse druk vonden in 2006 eindelijk enigszins democratische verkiezingen plaats. Om dat mogelijk te maken, moesten tussen 2002 en 2006 de diverse legertjes en strijdgroepen worden ontbonden, gehergroepeerd en getraind tot nieuwe Congolese legerbrigades, die moeten zorgen voor orde, rust en veiligheid in dit uitgestrekte land. Deze activiteit diende tevens om de macht van de *warlords* over hun eigen legertjes te breken en de centrale controle van de Generale Staf over de nieuwe brigades te vergroten.

Enige ervaringen

Een groot deel van de werkzaamheden ligt in de hoofdstad Kinshasa, vanwege de coördinatie met de Congolese Generale Staf en de Zuid-Afrikanen, maar ook met de VN-vredesmacht MONUC, de EU-missie in Congo, en met de Nederlandse ambassade. Maar er moet ook geregeld worden gereisd naar Oost-Congo: met Nederlands geld werden daar vanaf september 2005 twee legerkampen opgeknapt zodat de leefomstandigheden in die kampen verbeterde. Dat was nodig: soldaten leefden, met hun families, ten dele in strohutten.

Er is in de wijde omtrek van die kampen, nabij Goma en 250 kilometer ten noorden daarvan,

'Eén grote, onbeschrijflijke vuilnisbelt, waar zo'n 8 miljoen mensen trachten te overleven...'

FOTO COLLECTIE AUTEUR

Soldaten leefden, met hun families, deels in strohutten

geen elektriciteit, drinkbaar water, sanitair, medische hulp, vervoer of voedsel. Er wordt één maaltijd per dag verstrekt; het salaris van een soldaat is 10 dollar per maand. Omdat de VN-armoedegrens op 1 US dollar per dag is gesteld (dus 30 dollar per maand), leven Congolese soldaten permanent in armoede.

Een detachement van het Zuid-Afrikaanse leger van zestig mannen en vrouwen maakt de twee kampen leefbaar, met hulp van 200 lokaal in te huren arbeidskrachten. Elk kamp krijgt een capaciteit van 4.200 man, deels in houten barakken, deels in tenten, voorzien van veldbedden en slaapzakken. Er komen aggregaten, een medische hulppost en watervoorziening. In elk kamp kan een Congolese brigade nieuwe stijl worden gehuisvest.

De reis van Goma naar het kamp Rumangabo, 50 kilometer naar het noorden, duurt bijna twee uur. De weg is abominabel slecht. Links en rechts van die weg bevinden zich grote, uitgestrekte bananenplantages en tropisch regenwoud; een soms sprookjesachtige aanblik. Daartussen wonen tienduizenden mensen, in armzalige hutjes. Ze leven veelal van het land. Door de vulkanen in dit gebied is het van nature erg vruchtbaar. Vroeger werden hier rijke oogsten binnengehaald, maar sinds 1994 (genocide in het naburige Rwanda) wordt het gebied geteisterd door geweld, rondtrekkende bendes en burgeroorlog. Als wij in kolonne naar Rumangabo rijden, is het Congolese leger dan ook ruimschoots aanwezig (en gelukkig ook de VN) voor de beveiliging.

FOTO VN

Het tweede kamp, Nyaleke, ligt 250 kilometer noordelijker, midden in het Virunga Nationaal Park en is alleen door de lucht te bereiken. Het werk aan de kampen verloopt aanvankelijk moeizaam, door de slechte veiligheidssituatie, het ontbreken van goede wegen, slecht weer maar ook door diverse logistieke problemen. Zo voert een Zuid-Afrikaanse C-130 materieel op pallets aan, maar op het vliegveld van Goma kunnen geen pallets worden ontladen. Dus worden de pallets opengebrouwen en handmatig ontladen, wat heel veel kostbare tijd kost.

Het werken met de Congolezen vergt nogal wat geduld. Bijna geen enkele afspraak wordt nagekomen, geregeld gaan vergaderingen niet door omdat de Congolezen niet komen opdagen en beloftes om iets te regelen zijn een rekbaar begrip. Omdat militairen slecht worden betaald, zijn velen grote delen van de maand op zoek naar alternatieven om toch geld te verdienen. Corruptie viert hoogtij.

De samenwerking met de Zuid-Afrikanen is wél goed. Zij zijn een gedisciplineerde, betrouwbare partner gebleken. Ondanks de problemen waar het Zuid-Afrikaanse leger thuis mee kampt (zo is meer dan de helft van de soldaten niet inzetbaar voor uitzending)³, verrichten de detachementen in Congo prima werk.

Het Congolese leger

De omvang van het Congolese leger, tesamen met de diverse strijdgroepen, werd aanvankelijk geschat op bijna 350.000. Dat aantal is in 2005 en 2006 enkele malen neerwaarts bijgesteld tot circa 150.000, hetgeen reëler is.

Het Congolese leger verkeert in een erbarmelijke staat: brigades van ruim 4000 man, bewapend met een oud geweer AK-47. Velen lopen rond op badslippers, er is geen logistieke steun, er is geen vervoer, er zijn geen zware wapens en geen verbindingsmiddelen. Er is geen medische zorg, weinig veilig drinkwater, enzovoort.

Het Congolese leger verkeert in erbarmelijke staat...

Soldaten worden via de commandanten-lijn uitbetaald, hetgeen vaak niet gebeurt. Er zijn soldaten die al maanden geen franc hebben gezien en dus op strooptocht gaan, op zoek naar voedsel. Die mensen moeten tenslotte ook (over)leven.

De lokale bevolking moet het dan vaak ontgelden. Om dat probleem te verhelpen is de EU eind 2006 een separate missie gestart, EUSEC-FIN, waar ook Nederlandse militairen aan deelnemen, om het betalingssysteem aan de Congolese soldaten te verbeteren.

Omdat de brigades worden samengesteld uit diverse strijdgroepen die elkaar tot voor kort naar het leven stonden, is de cohesie in een brigade ver te zoeken. Er zijn zelfs compagnieën in een bataljon die elkaar niet verstaan: de een spreekt Lingala, de ander Swahili.

Internationale samenwerking?

De internationale gemeenschap is in Congo op versnipperde wijze actief. Naast de VN (MONUC) is de EU actief met twee verschillende missies, EUSEC en EUPOL. Daarnaast is een aantal landen actief met nationale projecten, zoals België, Frankrijk, Zuid-Afrika, Angola, China, de VS, Groot-Britannië én Nederland. De meeste landen voeren hun eigen projecten uit, maar de samenwerking laat te wensen over. Er wordt weliswaar veel overlegd en vergaderd, maar de coördinatie op de grond is vaker af- dan aanwezig.

³ Zie bijvoorbeeld 'Ambitieuze Zuid-Afrikaanse krijgsmacht worstelt met problemen', door genm b.d. C. Homan, in *Militaire Spectator*, jrg. 176, (2007) (5), pag. 211 e.v.

Zo ontmoette ik een Belgisch team militaire instructeurs en drie maanden later een Amerikaans team. Beide teams onderwezen ongeveer dezelfde thema's, aan dezelfde doelgroep, zonder enige onderlinge afstemming. Ze wisten niet eens van elkaars bestaan, totdat ik ze erop attent maakte (waarbij mijn interventie overigens niet tot enige verbetering leidde).

Conclusie

En wat is na een half jaar het effect van het project? De leefomstandigheden in de twee grote militaire kampementen in Oost-Congo zijn aanzienlijk verbeterd – die doelstelling is gehaald. De samenwerking tussen Defensie, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking verloopt bijzonder goed.

Heeft het project substantieel bijgedragen aan het herstructureren van het Congolese leger? Achteraf bezien is het een druppel op de spreekwoordelijke gloeiende plaat gebleken. Het project was te kleinschalig, in relatie tot de omvang van de gehele problematiek (150.000 soldaten, in zo'n gigantisch groot land), alhoewel het positief is dat Nederland in ieder geval iets heeft gedaan.

'De leefomstandigheden in de twee militaire kampementen is aanzienlijk verbeterd'

FOTO MINISTERIO DE DEFENSA

De internationale gemeenschap is op versnipperde wijze actief in Congo

De versnipperde en vaak ongecoördineerde inspanningen van de VN, de EU en een aantal landen dragen niet bij tot een grotere, betere output.

Na de verkiezingen van juli 2006 is de rust in Congo niet echt teruggekeerd. Jean-Pierre Bemba, de grootste tegenspeler van president Kabila, betwistte aanvankelijk de uitslag van de verkiezingen maar legde zich er uiteindelijk bij neer. In maart 2007 kwam het tot gevechten in Kinshasa tussen aanhangers van Bemba en het Congolese leger, waarbij – naar verluidt – honderden doden zijn gevallen. Bemba is sindsdien Congo ontvlucht.

In het oosten van het land, in de buurt van Goma bij de Rwandese grens, bleef ook in 2007 de rebellenleider (en oud-generaal) Laurent Nkunda met zijn legertje actief en houdt hij er bijna een eigen staatje binnen Congo op na.

Congo heeft nog een lange weg te gaan. De ontwikkelingen in het land na de verkiezingen van eind 2006 stemmen niet hoopvol. De noodzakelijke politieke hervormingen blijven achterwege. Aan de verliezers van de verkiezingen, en hun achterban, wordt onvoldoende zicht geboden op een betere toekomst. Het zwakke Congolese leger is machteloos in grote delen van het land. Helaas is de kans op een nieuwe oorlog levensgroot aanwezig. ■

FOTO COLLECTIE AUTEUR